

Zdenka R. Bonin

INVENTAR ZBIRKE LISTIN V POKRAJINSKEM ARHIVU KOPER

(1348-1776)

Za vsebino sledi tip dokumenta, v veliki večini gre za kupoprodajne pogodbe in poravnave dolgov. Kot pravni status je naveden original, kot pisna podlaga pa pergament. Tudi jezik gradiva je v večini starih dokumentov latinščina, ki jo v drugi polovici 16. stoletja začne izrinjati italijanščina, zadnji latinski dokument je iz leta 1630. Jeziku sledi velikost dokumenta.

Poleg vsebine sta za raziskave pomembni tudi naslednji dve kategoriji, način overovitve in overovitelji. Dokaj ustaljen način overovitve je naslednji; notarski znak, podpis notarja, podpis vicedomina, priče, javna razglasitev, priče javne razglasitve. Podpisi notarja, vicedomina in prič so glavni vir za identifikacijo oseb. Overovitelji so tako razvrščeni tudi glede na funkcijo, npr. notar: Bembus, Anderas, po cesarski avtoriteti javni notar, vicedomin: Vida, Joannes de, koprski vicedomin, priče: Fedula, Zaro de Saluadego, Antonius, javni glasnik: Joannes, javni glasnik, priče javne objave: Hlauina, Jacobus Onlo, Appolonijs de, magister. V primeru, ko poznamo še sorodstvene relacije, so navedene tudi te (npr. Sereno, Christophorus, sin Antoniusa Christophorusa).

Datumu javne objave sledi krajevno ime. Tu so navedene vse geografske lokacije, ki se pojavljajo v samem dokumentu, npr. Altoius, predel na koprskem ozemlju, Koper (Justinopolis), Marezige (Maresego). V oklepaju so

navedena oblika imen, ki se uporabljajo v samem dokumentu, a so danes drugačna.

V kategoriji ohranjenost so opisi morebitnih poškodb ali posebnosti, npr. listina je poškodovana. Na desnem robu na treh mestih manjkajo dela pergamenta in teksta. Kot zadnje so navedene objave dokumenta.

Prva priloga je konkordančna tabela s prejšnjim popisom v PAK, oziroma natančneje rečeno konkordančni tabeli (torej tako tista, ki navaja po novi kot po stari razvrstitvi). Sledi stvarno kazalo, v katerem so navedeni tipi dokumenta, torej dovoljenje za prodajo, dukal, kupoprodajna pogodba itd. Kot druga kategorija pa je predmet pogodbe, bared, dolg, hiša, vinograd... Kazalo notarjev prinaša seznam vseh notarjev z znanimi rodbinskimi vezmi. Kazalo krajev izstavljenih listin navaja le-te glede na kraj nastanka oziroma objave, v veliki večini je to seveda Koper. Kot zadnje orodje je krajevno in imensko kazalo (ki sta ločena).

Izdaja zbirke je pomemben korak v razvoju Koprskega arhiva. Velika škoda bi bila, če bi se le-ta ustavil, saj zaradi svoje navezanosti na Benetke skriva v sebi nekoliko drugačno gradivo, kot ga najdemo po drugih arhivih pri nas.

Boštjan Plut

Matjaž Bizjak: RATIO FACTA EST. Gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospodstev na Slovenskem. Thesaurus memoriae, Dissertationes 2. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRS SAZU, 2003, 339 str.

Gospodarska zgodovina je nepogrešljiv del, lahko bi rekli tudi temelj razumevanja preteklosti. Knjiga s podnaslovom Gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospodstev na Slovenskem zapojuje vrzel v poznavanju naše zgodovine.

Zemljiška gospodstva so prav gotovo najbolj razširjena oblika gospodarskih organizacij na področju habsburških posesti, pod katere v obravnavanem obdobju sodi večina Slovenije. Obdobje 15. stoletja je avtor izbral iz več razlogov. Ohranjenost gradiva ne omogoča kakršnegakoli sistematičnega pregleda pred tem obdobjem, saj je premalo virov za iskanje vzorcev. Prav tako ne obstaja študija za prostor Slovenije, ki bi podajala sistematično obdelavo dokumentov finančnega poslovanja kot tudi dejavnosti, ki jo le ta beleži.

Ker je avtor hotel ustvariti pregledno delo, ki bo olajšalo delo prihodnjim raziskovalcem, ne preseneča precej dolg uvodni del. Tako se tu seznanimo s poskusom določiti natančnejšo terminologijo, saj je sodobna ekonomska bolj ali manj neuporabna za tako nizko

stopnjo razvoja, kot jo srečamo v obravnavanem obdobju. Temu sledi tipologija, oziroma tipologiji, ki sta ločeni glede na tip vira (npr. Registri prejemkov in izdatkov, knjige dolžnikov) in na obseg teritorija, ki ga pokrivajo (npr. Regionalne računске knjige).

Naslednje poglavje sestavlja seznam virov, ki so razvrščeni glede na posamezna gospostva. Pri vsakem dokumentu dobimo naslednje podatke: kje ga hranijo, velikost, ohranjenost, foliacija, izvor papirja, tip pisave in način zapisa, jezik in morebitne posebnosti. Sam seznam virov nam hitro pokaže, da se je ohranil zelo majhen del dokumentov, kot tudi njihovo razpršenost po prostoru in času (še največ je ohranjenih dokumentov za freisinško gospostvo Škofja Loka).

Splošne zunanje značilnosti rokopisov je naslov naslednjega poglavja, ki govori o papirju, formatih, vezavi in pisavi. Struktura obračunov kaže dokaj preprosto zgradbo, v grobem so sestavljeni iz protokola in konteksta. Vsaka pisarna je sicer razvila svoj vzorec pisanja listin, vendar lahko kljub temu izluščimo nekatere skupne lastnosti. Kontekst je tako ponavadi sestavljen iz remanence (ostanka), prihodkov, izdatkov in bilance. Tu je avtor tudi pokazal na razvoj obračunov, ki so sčasoma postajali vse bolj sistematični.

Eno izmed ključnih in izredno uporabnih delov raziskave je poglavje Temeljne podlage za kvantifikacijo poslovanja. Kaosu, ki je vladal v sistemu merskih enot poznega srednjega veka, poskuša Matjaž Bizjak dati skupni imenovalc. Z primerjavo znanih podatkov je poskušil določiti velikost posameznih merskih enot, ki so bile v rabi v posameznih gospostvih. Velikost schefflov, starov, messov in modijev je variirala že na krajših razdaljah, tako je npr. ljubljanski schaffel za petino večji od tistega v Igu. Poleg razmerij je seveda nujno določiti tudi velikosti posameznih mer. Takšna razpredelnica na koncu poglavja omogoča hitro določitev količine iz katerekoli od obravnavanih merskih enot, ki so veljale na obdelanih gospostvih.

Podoben kaos, kot je vladal na merskem področju, najdemo tudi na področju denarja. Slovensko ozemlje je bilo, kar se tiče provinience krožečega denarja, prehodno ozemlje med habsburškimi posestmi (predvsem graška kovnica in kasneje dunajska) in severno italijanskimi (oglejska in kasneje beneška kovnica). Njihova razmerja so se v času spreminjala, kar še dodatno zapleta natančnejšo določitev. Številne razpredelnice in grafi poskušajo prikazati kar najjasnejšo podobo takratnega stanja.

Poglavje Cene in plače: dinamika gibanja ter medsebojna razmerja je osredotočeno predvsem na prehrambne izdelke, pri katerih prednjači žito, in nekatere obrtne izdelke. Razen pri žitu je zelo težko najti dovolj podatkov za spremljanje cen, vendar je avtor iz znanih podatkov naredil shemo, ki sicer ne more biti popolnoma natančna, a vendarle daje okvirno predstavbo. Čeprav so prav gotovo obstajala nihanja cen posa-

meznih dobrih glede na čas in na področje, shema omogoča bralec, da si vzpostavi osnovno sliko razmerij. Poleg tega so navedene tudi plače oskrbnikov, obrtnikov in delavcev, kar daje še dodaten vpogled v resnične ekonomske temelje poznega srednjega veka.

Način vodenja knjig se je v obravnavanem času spreminjal tudi na našem ozemlju. Čeprav niso dosegli sistematičnosti sodobnikov v italijanskih mestih, se tudi tu uveljavlja čedalje preglednejši način vodenja bilance.

Osrednji del knjige sestavljajo poglavja, zbrana znotraj sklopa z imenom Analiza strukture in poslovanja zemljiško posestnih sklopov. Tu je avtor sistematično obdelal posamezna gospostva. Pri vseh se je držal sledečega vzorca: teritorialno-posestni razvoj, sistem upravne posesti, obseg in viri prihodkov, obseg in vrste izdatkov in višina ter delež in realizacija dobička. Obdelana so seveda le tista gospostva, za katera je obstajalo dovolj virov.

Zadnji sklop nosi naslov sklepna primerjava in vrednotenje rezultatov. V njem poskuša avtor narediti sintezo zbranih podatkov. Poskuša najti trende tako prihodkov in odhodkov kot tudi njihovo strukturo. Eden zanimivejših rezultatov je velika razlika v prihodkih med posvetnimi in cerkvenimi posestvi, prve imajo kar trikrat večjega.

Pri analizi prihodkov se pričakovano pokažejo agrarni prihodki kot daleč najvišji, vsepovsod presegajo polovico, ponekod tudi 90% vsega prihodka. V nekaterih gospostvih, posebno tistih, prek katerih so potekale pomembne poti (goriško, celjsko), so razmeroma pomembni tudi dohodki od mitnin (ki pa ne presegajo 18%). Pri izdatkih pa sestavljajo veliko večino plače nameščencev, razen v primeru večjih graditev ali vojne, ko so ti drugače razmeroma majhni stroški postali bistveno večji.

Za širšo umestitev našega prostora je avtor naredil primerjavo z okoliškimi deželami. Po njegovih ugotovitvah je ozemlje habsburških posestev razmeroma tipično za srednjeevropski prostor. Čeprav so rezultati zaradi številnih problemov dokaj nezanesljivi, se vendarle kaže, da so bili prihodki pri nas nekoliko nižji ter da je bilo manj neagrarnih dohodkov. Tudi v organizaciji so nekatere razlike, ki kažejo nekoliko manj razvito upravo.

Knjiga kot celota je izredno pomemben pregled stanja gospodarstva na ozemlju habsburških posestev v Sloveniji. Za nadaljnje raziskave na tem področju bo prav gotovo nepogrešljiva referenca. Knjigo odlikujejo tudi zelo številni grafi in tabele (slednjih je čez 50), ki poskušajo vnesti red v to sicer zelo kompleksno situacijo ekonomije poznega srednjega veka. Vsekakor nujna knjiga na polici za vsakega gospodarskega zgodovinarja.

Boštjan Plut